

Елубаев Абзал Бағынтайұлының 6D030300 – құқық қорғау қызметі мамандығы бойынша PhD докторы дәрежесін алу үшін дайындалған «Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алу қылмыстарының қылмыстық-құқықтық және криминологиялық аспекттері» тақырыбындағы докторлық диссертациясына

СЫН-ПКІР

1. Зерттеу тақырыбының өзектілігі және жалпы ғылыми, жалпы мемлекеттік бағдарламалармен, практикалық және ғылым мен техника дамуының сұраныстарымен байланысы

Адам ағзалары мен тіндерін заңсыз алу проблемалары заманауи деңсаулық сақтау мен әлеуметтік дамудың саласындағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Оның әлеуметтік қауіптілігі осындай іс-әрекеттердің қылмыстық заңмен қорғалатын ерекше маңызды объектілерге - адамның деңсаулығы мен өміріне қол сұғуында.

Қазіргі кезде трансплантология саласындағы жағдай әлемдегі бірде-бір мемлекет органдарды трансплантациялауға мұқтаж адамдардың қажеттіліктерін толықтай қанағаттандыра алмайтындей дәрежеде. Трансплантацияға деген осындай өсіп келе жатқан сұраныс ұйымдастық мұдделері аясына түсіп, табысты қылмыстық бизнестің бір түріне айналды.

Адам жасушаларын, тіндерін немесе ағзаларын трансплантациялау медицинада үлкен болашағы бар екендігі даусыз, өйткені бұл көптеген науқастардың өмірін сақтап, ағзаның қажетті функцияларын қалпына келтіре алады. Сонымен бірге трансплантация мүмкіндіктерін кеңейтуге байланысты белгілі бір проблемалар бар. Біріншіден, қайтыс болған адамның ағзаларын оның немесе оның туыстарының келісімінсіз пайдалану мүмкіндігіне қатысты этикалық аспектілер пайда болады (донордың келісімі мен келіспеушілік презумпциясы). Екіншіден, қауіпсіздік, адам ағзалары мен тіндерімен жасалатын мәмілелердің заңдылығы мәселелері өте маңызды.

Өкінішке орай, бүгінде трансплантациялау үшін адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алуға байланысты қылмыстар үшін жауапкершілік туралы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің нормалар тиісті деңгейде жетілдірілген. Біздің елімізде органдар мен тіндерді заңсыз алумен айналысқан ұйымдастық топтарды анықтау және ұстау фактілері қолданыстағы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексін жетілдіру қажеттілігін растайды. Осы санаттағы қылмыстардың алдын алу және жолын кесу үшін бірқатар кешенді шаралар қажет. Тиісінше, диссертация тақырыбының өзектілігі теориялық жағынан да, қолданбалы жағынан да күмәнсіз.

2. Диссертацияларға қойылатын талап деңгейіндегі ғылыми нәтижелер.

А.Б. Елубаев өзінің зерттеу жұмысында төмендегідей ғылыми нәтижелерге қол жеткізген:

Бірінші нәтиже. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 116 бабын З дербес қылмыс құрамына, атап айтқанда - ҚР ҚК 116-бабы "Адамның ағзалары мен тіндерін алып қоюға мәжбүрлеу", ҚР ҚК 116-1-бабы "Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алып қою", ҚР ҚК 116-2-бабы "Адамның репродуктивті ағзасының материалдарымен заңсыз мәмілелер жасасу" - бөлу және ҚР ҚК «Медициналық қылмыстық құқық бұзушылықтар» атты 12-тарауында бекітілуі ұсынылады.

Екінші нәтиже. Бөлек бөлініп шығарылған ҚР ҚК 116-1 және 116-2-баптарының жобасы ұсынылады.

Үшінші нәтиже. Адам ағзалары мен тіндерін заңсыз алып қоюдың өсуіне әсер ететін себептер мен жағдайлар анықталды.

Төртінші нәтиже. Халықаралық стандарттарға сәйкес қайтыс болғаннан кейінгі донорлығын нормативті реттеуді жетілдіру қажеттілігі дәлелденеді, диссертанттың пікірінше, бұл адам ағзалары мен тіндерімен жасалатын мәмілелерді декриминализациялауға мүмкіндік береді.

Бесінші нәтиже. Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алушың ескертудің тиімді шаралар кешені ұсынылады.

3. Ізденушінің диссертацияда тұжырымдалған әрбір нәтиженің тұжырымдары мен қорытындыларын негіздеу және шынайылық дәрежесі.

Диссертациялық зерттеудің қорытындылары мен тұжырымдарының дәйектілік дәрежесі автордың таңдаған тиісті ғылыми құралдарымен, әдістемелік апаратымен, кіріспеде өте нақты көрсетілген және диссертацияның мәтінінде көрініс тапқан сенімді теориялық және әмпирикалық базамен алдын-ала анықталған.

Бірінші нәтижені дәйектеу барысында әдебиеттер мен арнайы дереккөздердің едәуір көлемін пайдаланған.

Екінші нәтиженің дәйектілігі мен негізділігі салыстырмалы-құқықтық, тарихи, талдау және жалпылау т.б. әдістерді пайдалану негізінде қол жеткізілгендейін көрсетеді.

Үшінші нәтиже дәйектілігі мен негізділігі ізденушінің шетелдік және отандық тәжірибелі талдаап, мақсатқа жету үшін статистикалық, салыстырмалы құқықтық, сондай-ақ сараптамалық бағалаудың қажетті жеке ғылыми әдістерін қолданылуымен расталады.

Төртінші нәтиже негізді және дәйекті болып табылады, себебі ол қазақстандық және шетелдік заңнамаға салыстырмалы-құқықтық талдау жасаудың негізінде және сottық-тергеулік тәжірибелі материалдарын зерделеу арқылы құралған.

Бесінші нәтиженің негізділігі мен дәйектілігі құқық қорғау қызметі тәжірибесін, құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша қолданыстағы заңнама нормалары мен мемлекеттік бағдарламаларды зерделеумен расталады.

4. Ізденушінің диссертацияда тұжырымдалған әрбір нәтижесінің тұжырымдары мен қорытындыларының ғылыми жаңашылдығы.

Ұсынылған диссертация отандық заң ғылымында оған дейін жүйелік талдау пәні болмаған тақырыптардың біреуіне жатады. Бұл жұмыстың жоғары деңгейдегі ғылыми жаңалығын анықтайды.

Бірінші нәтиже жаңа, өйткені қолданыстағы Қылмыстық кодексінің бір нормасын З дербес жаңа қылмыс құрамдарына бөлу ұсынылды.

Екінші нәтиженің ғылыми жаңашылдығы ҚР Қылмыстық кодексінің нормаларына өзгерістер ұсынумен анықталады.

Үшінші нәтиже жартылай жаңашыл, себебі адам ағзалары мен тіндерін заңсыз алып қоюдың өсуіне әсер ететін кейбір себептер мен жағдайлар отандық және шетелдік криминологиялық әдебиеттерінде ішінara қараптырылған.

Төртінші нәтиже жаңашылдығымен ерекшеленеді, себебі автор жақын және алыс шет мемлекеттердің заңсыз транспланттаумен байланысты қылмыстарымен куресудегі онды тәжірибелерін ала отырып, біздің еліміздің құқық қолдану тәжірибесінде кеңінен қолдануды ұсынады.

Бесінші нәтиже ішінara жаңа болып табылады. Әр түрлі авторлардың еңбектерінде құқық бұзушылықтардың алдын-алу бойынша арнайы шаралар қараптырылғанымен, диссертант Қазақстан Республикасының қылмыстылықты ескеरту жұмысын жетілдіруге бағытталған ғылыми негізделген ұсынystar мен ұсынымдарды тұжырымдай алды.

5. Ішкі бірлігінің және алынған нәтижелердің тиісті өзекті мәселені, теориялық немесе қолданбалы міндетті шешуге бағытталғандығының бағалануы.

Диссертациялық зерттеу барысында алынған нәтижелердің теориялық та, практикалық та маңызы баршалық. Диссертациялық жұмысының нәтижелерін қылмыстық құқық пен криминология теориясына қосылған тиісті үлес деп атауға болады. Еңбектің ғылыми-теориялық маңызымен қатар құқық қорғау қызметінің қолданбалы міндеттерді шешуге бағытталғандығын да атап өткен жөн. Сондай-ақ еңбек зерттеу жұмыстарының ғылыми-методологиялық базасын тереңдетуге негіз бола алады.

Диссертациялық жұмыс адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алуын ескертіге қатысты өзекті ғылыми мәселелерді шешуге бағытталғандығы анық. Сонымен қатар, диссертациялық жұмыс бойынша алынған нәтижелерді заң шығарушылық қызметінде, оқу процесте және құқық қорғау органдарының заңсыз трансплантациялау мен күрес жүргізуде қолдану мүмкін.

6. Диссертацияның ғылыми нәтижелерінің тұжырымдары мен қорытындыларының жариялануына растама.

Диссертациялық жұмыстың негізгі тұжырымдары мен қорытындылары бойынша 9 ғылыми еңбек жарияланды:

1. Abzal B. Yelubayev, Aliya T. Baisseitova. Legal aspects of the conditions for the legality of receiving a transplant from a living donor // Journal of Advanced Research in Law and Economics. Volume X, Fall, 6(44). DOI: 10.14505/jarle.Y10.6(44).13. – P.1706-1713.

2. Елубаев А.Б. Адамдардың ағзалары мен тіндерін алуға мәжбүрлеу мен заңсыз алу қылмыстарын жасаған қылмыскер тұлғасының ерекшелектері // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – Астана, 2018. – № 3(59). – Б. 282-286.

3. Елубаев А.Б. Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алу қылмыстарының ауырлататын бөлігіндегі ұйымдасқан қылмыстылықтың

сипаттамасының ерешеліктері // Қазақстанның ғылымы мен өмірі атты халықаралық ғылыми-көпшілік журнал. Астана - №5/3, 2019. – Б. 36-42

4. Елубаев А.Б. Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алу қылмыс құрамының объективтік жағы // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – Астана, 2019. – №7/2. – Б. 36-40.

5. Елубаев А.Б. Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алу қылмыстарының жағдайы, динамикасы мен құрылымының ерекшеліктері // Қазақстанның ғылымы мен өмірі. – Астана, 2020. – № 4/1. – Б. 71-77.

6. Елубаев А.Б. Қазақстан Республикасының және шетелдердің қылмыстық заңдары бойынша адам органдары мен тіндерін заңсыз ауыстырып салғаны үшін жауаптылықта тартудың ерекшеліктері // Актуальные проблемы применения уголовного законодательства на современном этапе: вопросы теории и практики: материалы междунар. научно-практ. конф. – Алматы: ООНИиРИР Алматинской академии МВД Республики Казахстан им. М. Есбулатова, 2018. – Б. 316-322.

7. Елубаев А.Б. О понятии и классификации организованных форм соучастия в уголовном правонарушении // Развитие юридической науки и проблема преодоления пробелов в праве: сб-к научных статей IV междунар. круглого стола. Часть 1. – Шахты: ООО "Конверт", 2019. – С. 164-173

8. Елубаев А.Б. Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алып қою қылмыстарының криминологиялық сипаттамасының ерекшеліктері // Роль Первого Президента Республики Казахстан в обеспечении защиты прав и свобод человека и гражданина в деятельности ОВД: материалы междунар. научно-практ. конф. – Алматы, 2018. – Б. 259-270.

9. Елубаев А. Б. Қазақстан Республикасында донорлықты қамтамасыз етудің қылмыстық-құқықтық ерекшеліктері // Жас ғалымдардың, магистранттардың, докторанттардың, практикалық қызметкерлердің халықаралық ғылыми конф. материалы. – Қостанай, 2020. – Б.100-105.

7. Диссертация мазмұнындағы және рәсімдеуіндегі кемшіліктер мен ескертпелер.

Жалпы алғанда, А.Б. Елубаевтың диссертациялық зерттеу жұмысының маңызды ғылыми маңызын мойынданай отырып, жұмыстың мазмұны бойынша кейбір ескертулер мен ұсыныстарды атап өтү керек:

1) Корғауға ұсынылған 2 тұжырымы Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің 116-бабына енгізу үшін ұсынылған өзгерістерге қатысты екенін ескере отырып, көрсетілген тұжырымдарды біріктірген жөн деп санаймын. Бұл диссидентпен заңнамаға ұсынылып отырган өзгерістерді неғұрлым толық қабылдауга ықпал етер еді.

2) Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алуға қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың қазақстандық қылмыстық заңнамада шетел мемлекеттеріндегідей ұзак тарихы жоқ. Бұл әсіресе диссертациялық зерттеудің тікелей пәні болып табылатын жаңадан ұсынылған Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 116-2 бабына қатысты болып келеді. Оның субъектілік құрамы осы саладағы қоғамдық қатынастардың даму тенденцияларына байланысты бірнеше рет өзгеріске ұшырады. Осы аспектіде, мүмкін жұмыстың

бөлек тарауы ретінде, шетел тәжірибесіне үлкен көңіл бөлу қажет па еді. Бұл тек жұмыстың мазмұнын байыта түсер еді.

Алайда, жоғарыда көрсетілген ескертулер ұсынбалы сипатқа ие болғандықтан жұмыстың түпкі мазмұнына әсерін тигізбейді және оның ғылыми құндылығын төмендетпейді.

8. Тиісті мамандық бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін беру мүмкіндігі туралы қорытынды.

Диссертацияға ғылыми пікір бере отырып, зерттеу барысында қол жеткізілген теориялық және тәжірибелік маңызды нәтижелер, ғылыми жаңалықтар мен ұсыныстар ғылым және құқық қорғау қызметі саласында кеңінен қолданыс табады деп есептеймін.

Зерттеу жұмысы бойынша жоғарыда аталған ғылыми нәтижелерді талдай отырып, Елубаев Абзал Бағынтайұлының «Адамның ағзалары мен тіндерін заңсыз алу қылмыстарының қылмыстық-құқықтық және криминологиялық аспектілері» тақырыбындағы диссертациясы Қазақстан Республикасы БжФМ-нің «Дәрежелерді беру қағидаларының» талаптарына сай келеді және диссертант 6D030300 – Құқық қорғау қызметі мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайық деп санаймын.

Ресми рецензент:

Карағанды ҚазТұтынуодағы
экономикалық университеті,
заң ғылымдарының докторы
профессор

K.Ә. Бәкішев

«26» ақпан 2021 ж.

